

דברים לערב סיום, עם סמינר המועקה, 2022 / אליסה גורדון¹

שלושה ימים לפני פלישתה של רוסיה לאוקראינה נשא פוטין נאום שהופנה לאזרחים רוסיים, והסביר את החלטתו להכיר ברפובליקה העממית של דונייצק ולוהנסק, שהן חלקים של אוקראינה שנוצרו על ידי בדלנים פרו-רוסיים. הוא דיבר על ההיסטוריה של אוקראינה, כינה אותה חלק שאבד לרוסיה וטען כי הניכור שלה החל בתקופת ברית המועצות. לדבריו, ניכור זה היה טעות קריטית מצד המפלגה של לנין והבולשביקים. יש משהו בנוסטלגיה הזו ששולל את ההטרוגניות, וכך גם בתפיסת העולם הבי-פולרית של פוטין שמרמזת על קיומם של שניים בלבד: אני והאחר שנעשה יותר ויותר מסוכן ככל שהוא מתקרב לעצמי (זוהי השקפתו של פוטין על המדינות שמצטרפות לנאט"ו).

פוטין מתאר בצורה מפורטת את כל העולות ההיסטוריות וההשפלה שרוסיה צריכה לבטל כדי לחזור לתפארת שלכאורה הייתה לה.. יש בכך הקבלה לביטול סימון הסימן היסודי או ביטול השסע של הסובייקט – שזה אומר לבטל את הסירוס. יש "תהילה לשעבר" אידאלית של הצבא הסובייטי, של מדינה נטולת סירוס המעוררת כמיהה לחזור אליה. מאז כיבוש קרים ב-2014, הסיסמה: "אנחנו יכולים לחזור" (במקור הכוונה הייתה לניצחון ברית של מועצות במלחמת העולם השנייה), זכתה לפופולריות כהאדרת כוחו של הצבא הרוסי. מיכאל סטראקוב (מייסד הקבוצה הרוסית של השדה הפרוידיאני) מציין: נוצרה שרשרת מסמנים ספציפית – ניצחון מפואר במלחמת העולם השנייה, הצלת העולם מהנאצים, שחרור אוקראינה מהממשל הניאו-נאצי – שאסור לחוק הרוסי לחקור או להעמיד בסימן שאלה, כי כל תנועה של מסמנים תשבור את ההשפעה הדמיונית ששרשרת זו מייצרת.

לורן דופונט (חבר האסכולה הלקאניאנית הצרפתית) בהרצאתו באפריל 2021 ערך השוואה בין ודאות ודחייה. הוא הסביר ששם האב מביא מושג של קונבנציונליות, של דברים שניתן לפרש אותם בדרכים שונות. הוא טוען ש"להיות פרנואידי זה להאמין במה שאתה רואה במו עיניך", כלומר לדחות את הסירוס כחוסר אפשרות להבין אירועים חברתיים באופן ישיר, ללא עבודה פרשנית וחוסר הודאות שתמיד מלווה אותה.

במהלך כיבוש בוצ'ה, 25 נערות ונשים בגילאי 14 עד 25 הוחזקו במרתף של בית מגורים ונאנסו באופן קבוע. נציב תלונות הציבור באוקראינה מצהיר כי החיילים הרוסיים אמרו לבנות שהם יאנסו אותן עד שהן לא ירצו שום מגע מיני עם אף גבר, כדי למנוע מהן להביא ילדים אוקראיניים. משאלה למנוע מאנשים של אומה מסוימת להיוולד היא אמירה נאצית במהותה, ודווקא שחרור של אוקראינה מנאציזם הייתה אחת הטענות העיקריות שהממשלה הרוסית השתמשה בהן כדי להצדיק את הפלישה.

האחר – "נאצי" – מכיל כאן משהו שהסובייקט לא מזהה בעצמו. חוסר אפשרות זו להכיר אינה ללא אפקטים, שכן ההיסטוריה חוזרת על עצמה: מי שתופס עצמו כמשחרר פועל ככובש, סמל לפלישה הרוסית

¹ ערב סיום שנת הלימודים תשפ"ב ברשת הלאקאניאנית, סמינר X המועקה

– Z - נושא דמיון לצלב קרס, ופוטין עובר מבונקר אחד לאחר כמו שהיטלר עבר בזמנו, ונראה שהוא חולק את גורלו: להפוך למסמן של מערכת דלזיונולית. מסתבר כי האלבית אינו משהו זר אלא משהו מוכר מדי. ואולי אופן של התענגות של החיילים הרוסיים באוקראינה כעת לא כזה שונה ממה שהתקיים במלחמת העולם השנייה. בבתים רבים שהשתלטו באוקראינה יש כתובות גרפיטי על הקירות, ואפשר להיזכר בכך שחיילים רוסיים השאירו פעם על קירות הרייכסטאג הודעות: "הנסים ופריצים, לעולם לא תשכחו את זה! ואם יהיה צורך בכך – נחזור" או "הגענו לברלין עם חרב כדי לגמול את הגרמנים מהחרב לנצח".

האחר הקטן מתפקד ביחסים האלה כדיוקן ברומן "תמונתו של דוריאן גריי" – כל האחריות היא בצד שלו וכל האשמה גם כן. כשיש אשמה – מישהו אחר מתגלה כנורא יותר, יש מישהו שחסר לו שמופיע במוקד. מספר ניצולי כיבוש מספרים את סיפורים דומים על חיילים שאמרו להם: "יש לכם מזל שנתקלתם בדיוויזיה הזו ולא באחרת", או שיש להם מזל שהם לא נמצאים "בשטח הנאצים האוקראינים, שם מגייסים גברים ומכניסים אותם למקום הראשון בשורה". אישה בקניון במוסקבה אומרת למראיין ששואל אותה שאלות על הפלישה: "עשינו הכל נכון! אמריקה עשתה את אותו הדבר בקוסובו!". כאשר הוא שואל אותה: "האם עשתה טוב?", היא עונה: "כן, זאת אומרת לא... אבל למה מותר להם, ולנו לא!?". היחסים האלה עם הזולת הם אגרסיביים מטבעם. כאשר אני נותן לאחר הדמיוני לקחת את כל האשמה אבל גם את כל האחריות ביחסינו – זה גורם לי להיעלם כסובייקט. דמותו של דוריאן גריי ברומן רוצה להרוס את דיוקנו כסימן למעשיו, אבל זה בעצם אומר להרוס את עצמו מפני שאין לו במה להתעסק חוץ מהחסר של עצמו. אין אגו אידאלי שמחכה לו לאחר שהאחר ייעלם.

יש אנשים שתומכים באלימות ויש אנשים שמכניסים אותה לפעולה. קריסטינה, המתגוררת בבוגדנובקה (הכפר באזור של קייב שנכבש על ידי הצבא הרוסי) נזכרת במה שאמר לה החייל הרוסי מיכאל (החיילים האחרים כינו אותו המפקד שלהם): "אין חוקים במלחמה! אני יכול לעשות איתך כל מה שאני רוצה, ולא אקבל שום דבר על זה". החוק היחיד הוא להיות כלי להתענגות של האחר. כשקריסטינה חזרה לביתה בדממה, הוא ירה באוויר, לא קיבל תגובה, עקב אחריה והחל לבכות: "את באמת חושבת שאני רוצה את זה? אני חולה, אני לא נורמלי. את ילדה מטורפת, טיפשה. למה את לא מפחדת מכלום? את חושבת שאני לא מפחד? נפיל את כולנו, יעקרו לנו את העיניים, אנחנו פשוט נזרקנו כאן". האחר נראה כביכול עוצמתי מידי, גם אם המציאות של המצב היא שבטחונה של קריסטינה נתון לחסדיו.

אנחנו יכולים לגזור מסקנה קלינית ממה שמנוסח כאן. לאקאן מדבר על עמדה סדיסטית של הסובייקט שאינה מעידה בהכרח על מבנה פרברטי. סובייקט סדיסטי קודח חור בצד של האחר במקום להתמודד עם החסר שלו. זו דרך להתמודד עם המועקה שדורשת חזרה תמידית אליה. במקרה שתואר על ידי לוסיה טואאר, המטופל שלה חיפש בה מינוס פי, הוא ניסה לקבוע את חסרונו. לאקאן קובע שזה למעשה עניין שלו עצמו. מה המשמעות של עניין זה? איך הסובייקט יכול להחזיר את האיווי שלו מהאחר ולצאת מהמצב,

שבפי שמציינת לוסייה טאואר, גורם לו להתפרק אם האחר לא יעמוד במבחן שלו? טאואר פונה לצער על דרישותיו של המטופל כלפי אימו שמעולם לא טופלו על ידה, אך לאקאן מנסח את זה אחרת: "הוא צריך להתאבל על כך שאי פעם יוכל למצוא בבת זוגו (...) את החוסר שלו – מינוס פי, סירוס ראשוני".